

توركلرده يئني يئل عادتلري

بوتون دونيا توركلرينده نوروز، يئني گون، چاغان، اولوسون اولو گونو، ارگنه

گون، بوز قورد و ساير آدلارلا قيد

ايديلن ياز بايرامي بير سيرا اورتاق و اؤزل – اؤزونه مخصوص عادتله

كئچيريلير. يئني ايل عادتلري اساسا ايكي يئره بؤلونور: ايل باشي عنعنه

لر و يئني ايل عادتلري

كهنه ايلي يولاسالماق و ايل باشي عادت- عنعنه لري بوتون توركلرده

يئني ايلي قارشيلاماق مقصدي داشيير

آذربايجان و بير سيرا تورك توپلولوقلاريندا يئني ايلدن بير آي قاباق، بايرام

آيي و يا بوزآي آدلانير. همين آيدا قديم كؤكلره ماليك اولان بير سيرا عادت

– عنعنه لر حياتا كئچيريلير. بوز آي و يا بايرام آيي آذربايجاندا اولدوغو

كىمىي بىر سىرا تورك توپلوقلارنىدا دا اوخشار و اۆزونه مخصص
فورمالاردا دوام ائدير.

آذربايجاندا بوز آي دۇرود چرشنېبە يە بۇلونه رك هره سىنين اۆزە ل آدي
وعادتلىرى وار. « بوز آيين دۇرد مقدس چرشنېبە لرېنين بېرىنجىسى ازل
چرشنېبە دىر. بو خالق ايچرىسىنده چوخ عزيزلە ن، تزه دوغولان تزه گلە ن
چرشنېبە لردن حساب ائدلىر. خالق آراسيندا او اول چرشنېبە، گۆزە ل
چرشنېبە، سو چرشنېبە سى، سولار نوروزو، گول چرشنېبە كىمىي دە
تانىنير.»¹ « ايكىنجى چرشنېبە اود چرشنېبە سىدىر. بونا خالق آراسيندا
اوسگو چرشنېبە، اوسگو گئجه سى، ايكىنجى چرشنېبە يا خود دا عزيزلە
مە مقصدىلە آددى چرشنېبە دئىلىر.»² ، «ايل آخىر چرشنېبە لرېن
اوچونجوسو يئل چرشنېبە سىدىر. او خالق آراسيندا كولك اويادان چرشنېبە،
يئللى چرشنېبە، كولكلى چرشنېبە، موغان بولگە سىنين بىر سىرا
كندلرينده ايسە حيدر چرشنېبە آدلاري ايله دە تانىنير. اسكى ايناملارا گۆره
بو چرشنېبە دە اويانان يئل و كولك يئر اوزون گزير اويانمىش سويو، اودو
حركتە گتيرير.»³ و «نوروز بايرامى عرفە سىنده كى چرشنېبە لردن
سونونجوسو آخىر چرشنېبە دىر. بو چرشنېبە خالق آراسيندا ايل آخىر
چرشنېبە، تورپاق چرشنېبە سى، يئر چرشنېبە سى آدلاري ايله تانىنير.»⁴

آذربایجان تورکلرینده اولدوغو کیمی بوتون تورکلرده اورتاق و قدیم عادت اولاراق تونقال قالانیر، اود یانديريلير و اودون اوستوندن آتلانيلير. بو قدیم عادت تورکلرین قدیم میفیک تفکورلریندن ایره لی گلیر. لاکین یانلیش اولاراق بعضا بو عادتیی زرتشتیلیکله باغلاییرلار. « آذربایجانلیلار طرفیندن اجرا ائدیلن همین عادت نه اینکی اسلام دینی ایله، هنج آتشپرستلیکله ده باغلی دگیل، اوندان چوخ – چوخ قدیم دؤورلرین محصولودور. چونکی آتشپرستلیکده اود مقدس ایدی. مقدس ساییلان بیر شئیین اوستوندن توللانماق ایسه اولمازدی. عکسینه اودون باشینا دولانار و اطاعت ائدریلر.» 5 عینی زاماندا بوتون تورکلرین میفیک تفکورونده اود یانديريجي و تمیزله یجی قوه کیمی تانیناراق اودون اوزه ریندن آتلاماق آغیرلیغین، خسته لیکلرین اوددا یانماسی آنلامینی داشیمیشدیر.

آذربایجاندا اولماق اوزره بوتون تورکلرده گنیش یاییلان عادتلردن بیری ده سوباشی عاتلریدیر. بولاق باشینا، چای قیراغینا گتمک، سو گؤتورمک، سویون اوستوندن آتلاماق، همین گونون سویو ایله چیممک وسایره چوخ یاییقین عادتلردن حساب ائدیلیر.

آذربایجانین مختلف یئرلرینده بایرام قاباغی و بایرام عاتلریندن کوسا- کوسا، شاه بزه مه، ککلیک- ککلیک اویونو، گؤزباغلیجا 6، یومورتا بویاماق،

چاققىشدىرماق و ساير اويونلاردا اشارە ائتمەك اولار. « گنج قىرلار اوزە
للىكلە قوھوملارنىن و ياخين قونشولارنىن قاپىسىنا پوسماغا(قاپى
فالىنا) گئە رلر.آياقلارنىن آلتىنا آچار قويوب نىت ائدر و ائشيتىدىگى
سۆزلردن فال توتارلار.»7

آذربايجاندا بايرام قاباغى ائولرى تۆكوب تىمىزلە يىرلر، سمنى گۆيردىلير،
ھامى يئنى پالتارلارلا يئنى اىلى قارشىلاير و انسانلار بىر-بىرلىرىنە ھدىە
لر وئىر. كئچن عصرلردە « تىرىزدە آذربايجان ھاكىمى يئنى اىل مناسبتى
اىلە شنىك اشتراكچىلارنا تحويل شاھىسى يعنى كئچىد پوللارى
آدلاندىرىلان خىردا گوموش سكه لر پاىلاير. بونولادا البتە قىشدان يازا
كئچىد نظردە توتولور.»8

توركىملردە دە يئنى اىل قاباغى و يئنى اىلدە بىر سىرا قىد ائتىدىگىمىز
عادتلرى حياتا كئچىرىلر. «گىجلر گئجە اود ياندىرار اويونلار اوينار، ماھنىلار
اوخويارو اگلە نرلر. نوروزدا يئددى طعام آدىندا اۋزە ل يئمك بىشىرىلير. دىگر
نوروز يئمگى گۆچە (بوغدا يارماسى)، نوروز يارما، يئنى گۆيرە ن ياشىل
بوغدادان سمنىدىر.»9

توركىە دە يئنى اىل قاباغى و بايرامدا چئشىدلى يئنى اىل تۇرنلرى حياتا
گئچىرىلير. اود ياندىرىلىپ اوستوندن آتىلما عنعنە سى، مختلىف فال

مقصدي ايله نيت ائتمه عنعنه سي، اوشاقلارا هديه وئرمك عادتي،
يومورتا بوياماق مختليف فورمالاردا شنليك مراسيملري و ساير عادتله
اشاره ائتمك اولار. « بايرام گونو ياخينلاشديقجا ائولرده عمومي بير
تميزليگين حركتليلىگي ياشانير. ائولرين هر اوداسي باشدان سونا
سيلينيب سوپورولور، باخمالي و تعمير ائديلمه لي يئرله ال گزديريلير. بو
گونده تميز و گؤزه ل البيسه لر گئيلير.»¹⁰

توركيه نين بير سيرا يئرلرينده بايرام قاباغي اوينانان اويونلارين بيرده
كوسا – كوسا اويونودور. بو اويون بير سيرا بؤلگه لرده او جمله دن « وان
بولگه سينده 20 شوبات گئجه سي كؤيلرده اوينانان بو اويون دوغوبيازیده
17 شوبات گونو اوينانير.»¹¹ بايراملا باغلي مختليف اويونلارده بوتون تورك
توپلولوقلاري آراسيندا اوينانير كي اونلاردان بير ياللي و يا هالاي
اويونودور. « هالاي بوتون تورك ائللرينده ياقين بير اويون اولوب، محلي
اؤزه لليكلي وادير.»¹²

بايرام عنعنه لري كيريم توركلرينده ده چوخ ياقيندير. « كيريم توركلرينده
گنج اوغلان و قيزلار آخشامدان سونرا قروپ- قروپ توپلاناراق كندين
ميدانيندا اود يانديرارلار داها سونرا اودون اطرافينا توپلاشان گنجلردن بير
اوغلان سونرا بير قيز، بير –بير هاميسي اودون اوستوندن آتيلارلار.»¹³

بايرام عنعنە لري كيريمدا بير هفته دوام ائدر. اونلار بايرام مناسييتي ايله قازانلاردا يومورتا قايناديب مختليف رنگره بويارلار. بونلارين بير حيصه سين اؤزلري يئير بير حيصه سين ايسه نوروز بايرامي گؤروشونه گله ن قوناقلارين اوشاقلارينا وئره رلر. كيريم توركلرينده نوروز گولو ايله ده باغلي گؤزه ل عادتلر واردير. گنج قيزلار ساچلاريني اوزانماسي، كؤنوللرينين گنج .قالماسي اينانجي اساسيندا ساچلارينا نوروز گولو تاخارلار بالكان توركلرينده ده يئني ايل بايرامي ايله باغلي عمومي و بير سيرا اؤزه ل مراسيملر مؤوجوددور. « بو گونون تۆره نلريندن بير چؤل اگلنجه لريدير. بير گون قاباقدان حاضيرليق گؤرولور بير سيرا يئمكلر حاضيرانير، سوغان قابيغي ايله يومورتالار بويانير و حاضيرانان يئمكلر اگلنجه يئرینه گتيريلير. اگلنجه لر دوزنله نير، ماهنيلار اوخونور، گتيريلن يئمكلر يئيلير. يومورتا قابيغي ايله عادته گۆره دره و يا بولاقدان سو ايچيلير.»14

كئچميش يوكوسلاويا اراضييسينده ياشايان توركلرده ده بير سيرا اؤزه ل مراسيملر مؤوجوددور. باشقا تورك توپلولوقلاردا اولدوغو كييمي بونلاردا بايرام عادتلريندن مارتوفال آدلي اويون مؤوجوددور. بايرام قاباغي قيزلار .نيت توتاراق بو اويونو حياتا كئچيره رلر

قاشقاي توركلري ده نوروز بايراميني طنطنه لي شكيلده قيد ائديرلر. نوروز بايرامي مناسييتي ايله هامي تزه پالتار آليز، بايراما حاضيرلىق گۇرور، بايرام آخشامي ياخشى يئمكلر بيشيرلر و بايرام گۇنو بير بيرلرينين گۇروشونه گئديرلر. ايلين تحويليندن قاباق حنا ايسلاديب گئجه ياتميش اوشاقلارين آياقلارينا قويورلارو بايرام مناسييتي ايله بير -بیرلرينه هديه لر وئيرلر. 15 يئني ايل بايرامي توركوستان توركلرينده ده چئشىدلي عادت عنعنه لرله كئچيريلير. اويغور، قازان، اوتا و ميشئر توركلرينده نوروز گونو ياپيلان توپلاتيلاردا اولدوقچا ماراقللي بير عادت گۇرونمكده دير. ياز گلدیگی زامان اۇزلىكله نوروز - ارگنه كون داستاني اوخونور. 16 قازاق توركلري نوروز بايراميندا ائولرين باشدان باشا تمیزله يير، هامي « يئني پالتارلاريني گئينير، او گونون سمبوليك يئمكلري بيشيريلير و قوناقليلقلارا وئريلير» 17 نوروز بايراميندا مختلف اويونلار اوينانير، اود يانديريليب اوستوندن آتيليرلار و اسكي ايلين آغيرليغي -خسته ليگيندن آيريليرلار. بايرام بير هفته دوام ائدير. سو ايله باغلي مراسيملر كئچيريلير. قازاق قادينلاري گونشه سلام وئير، بولاك باشينا گئديب بولاغا ياغ تۇكوب، يئني اكيلن آغاجلارا بويلا چكىرلر. نوروز كۇجه آدلي اۇزه ل يئمك بيشيرلر

قىرقىزلار بايرامدا اود ياندىرىپ اوستوندن آتيلارلار، اۋزلىرىن و اطرافداكى مال- قاراني اودون توستوسونه وئرىپ اسكى ايلين پىسلىكلرى و خسته لىكلرىندىن تىمىزلىمە لىنە داير اينانچ عادىتىنى حياتا گئىچىرە رلر. 18 نوروژ عادىتلىرىنىن اكثرى قىرقىز توركلرىندە دە مۇوجوددور. اونلار نوروژ گونو نوروژ كۈجە دئىيلىن بىر نۇو يىمك بىشىرە رلر

چىندە يىرلىشنى شىرقى توركوستان اھالىسى – اويغور توركلرى دە يىنى ايلي طنطنە ايله قىد ائدرلر. ايلين سونوندا خالق يىنى ايلين و باھارىن شىرفىنە نوروژنامە دئىيلىن قوشقو و بىتلر حاضىرلار، بايرامىن ايلك گونو بىر يىرە توپلاشىب مختلىف اويونلار، دانس گۇستىرلىرى حياتا كئىچىرلر، شىرلر اوخونار، اۋزە ل يىمكلر بىشىرىلر. 19

اويغورلار آراسىندا گنج قىزلار نوروژ صاباحى بولاق باشىنا گئىدىب، بورادا « نىت توتار و گلە جكلرىنى آيدىنلاشدىرماغا چالىشارلار. » 20

آلتاي توركلرىندە دە بايراملا باغلى مارقلى مراسىملر مۇوجوددور. « گون دوغماغا باشلايىنجا انسانلار اوجاقلارىندا اود ياندىرار بايرام يىمكلرىنى جاضىرلاماغا باشلار. » 21

قىرس توركلرى دە يىنى ايل بايرامىنى مختلف عادىتلرە گئىچىرلر. ايلك اوخول اۋگرنجىلرى معلملىرىنىن نظارتىندە چۇل و باغلارلا چىخىب، سو

قيراقلارينا گئدير و قديم بايرام عادتلريني ياشاديرلار. او گون اوچون
سوغان قابيغي و چيچكلرله يومورتا قايناديليپ بويانير، مختلف يئمكلر
بيشيريلىر و اوشاقلار دوزنلي سیرالارحاليندا ال-اله توتوشاراق ماهنيلار
سؤيلر و تام بير بايرام هاواسي ايچينده چؤل و باغ- باغاتا گئديرلر.22

رقیه صفري

قايناقلار

- 1- آزاد نبيئو « ايل آخير چرشنبه لر» آذربايجان دؤولت نشرىياتي، باكي 1992 ، ص. 7
- 2- آزاد نبيئو « ايل آخير چرشنبه لر» آذربايجان دؤولت نشرىياتي، باكي 1992 ، ص. 19
- 3- آزاد نبيئو « ايل آخير چرشنبه لر» آذربايجان دؤولت نشرىياتي، باكي 1992 ، ص. 30
- 4- آزاد نبيئو « ايل آخير چرشنبه لر» آذربايجان دؤولت نشرىياتي، باكي 1992 ، ص. 42
- 5- قمرشاه جوادف « اكينچيليك مدنيتيميزين سوراغي ايله» آذربايجان دؤولت نشرىياتي، باكي 1990 ، ص. 129
- 6- آغالار ميرزه « نوروز ناخيشلاري» بورچالي نشرىياتي، باكي 2002

، ص. 30-39

پروفيسور اسماعيل حاجيئو و پروفيسور ابولفضل قولو امان اوغلو » -7
ناخچيوان مختار جمهوريتي نوروز قوتلامالاري» ، اولوسلار آراسي نوروز
سمپوزيومو بيلديريلري» ترکيه جمهوريتي کولتور باکانليغي 21-23 مارت
2000 آنکارا، ص. 4

اوبزور » قزئتتي 1880-نجي ايل 8 مارت ، تفليس ، م. «-8
» شاهتاختينسکي » نوروز بايرامي

پروفيسور اورازپولاد اکايئو – باهارلي » يئني ايليم – باغيمسيز تورکمن -9
ائليم » ، اولوسلار آراسي نوروز سمپوزيومو بيلديريلري» ترکيه جمهوريتي
کولتور باکانليغي 21-23 مارت 2000 آنکارا، ص. 16

عبدالله قيليج » آنادويودا نوروز قوتلامالارينا باغلي اولاراق ياشاتيلان -10
خالق اينانيشلاري و اويقولامالارينا گنه ل بير باخيش » ، اولوسلار آراسي
نوروز سمپوزيومو بيلديريلري» ترکيه جمهوريتي کولتور باکانليغي 21-23
مارت 2000 آنکارا، ص. 96

پروفيسور عبدالخالق م. چاي » تورک ارگنه کون بايرامي- نوروز» آنکارا -11
1991 ، ص. 144

پروفیسور عبدالخالق م. چای « تورك ارگنه كون بايرامي- نوروز » آنکارا - 12-

1991 ، ص.152